

دامپزشکی؛ بهداشت، اقتصاد و آینده صنعت آبزیان کشور

دکتر رضا اسدی مدیر کل دفتر بهداشت، پیشگیری و مدیریت بیماریهای آبزیان

سازمان دامپزشکی کشور

دامپزشکی در دنیای امروز، یکی از پایه‌های اصلی تأمین امنیت غذایی، بهداشت عمومی، حفظ سرمایه‌های دام، طیور و آبزیان، پیشگیری از بیماری‌ها و تضمین تجارت ایمن فرآورده‌های خام دامی است. در صنعت آبزیان، این نقش اهمیت دوچندانی دارد زیرا سلامت آبزیان مستقیماً با میزان تولید، بهره‌وری مزارع، کاهش تلفات، کیفیت محصول، استمرار فعالیت اقتصادی و امکان حضور در بازارهای داخلی و خارجی ارتباط دارد.

صنعت آبزیان دیگر صرفاً یک فعالیت تولیدی در حوزه کشاورزی نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از زنجیره تولید، نهاده، تکثیر و پرورش، خدمات فنی و دامپزشکی، فرآوری، بسته‌بندی، حمل‌ونقل، تجارت و صادرات را دربرمی‌گیرد.

در سطح بین الملل، اهمیت اقتصادی و غذایی آبزیان به سرعت در حال افزایش است. بر اساس گزارش سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد، تولید شیلات و آبزی پروری جهان در سال ۲۰۲۴ به ۲۳۵ میلیون تن رسید و معیشت حدود ۶۰۰ میلیون نفر بصورت مستقیم و غیر مستقیم به این بخش وابسته است. تقریباً ۸۵ درصد اشتغال مستقیم این بخش در آسیا قرار دارد. هند با حدود ۱۷ میلیون نفر و سپس چین، بنگلادش، اندونزی و ویتنام از بزرگترین کانون‌های اشتغال در این بخش هستند. از این منظر، توسعه آبزی پروری می‌تواند برای کشورهایمانند ایران، علاوه

بر تأمین بخشی از نیاز غذایی، به ایجاد اشتغال، توسعه مناطق ساحلی و روستایی، افزایش ارزش افزوده، توسعه صادرات و استفاده کارآمدتر از منابع کمک کند.

یکی از مهم‌ترین نقاط تلاقی دامپزشکی و اقتصاد آبزیان، کنترل و پیشگیری از بیماری‌هاست. بیماری در یک واحد آبزی‌پروری می‌تواند زنجیره‌ای از پیامدها ایجاد کند به همین دلیل، رویکرد نوین دامپزشکی در صنعت آبزیان صرفاً اقدام پس از وقوع بیماری نیست بلکه مبتنی بر پیشگیری، امنیت زیستی، تشخیص زودهنگام، پایش مستمر و واکنش سریع می‌باشد. البته برای مدیریت این خطر، همکاری میان دولت، صنعت، دانشگاه و سایر ذی‌نفعان و بخش‌های غیر دولتی ضروری است. ارزیابی‌های بهداشتی آبزیان و مراکز تکثیر و پرورش، یکی از ابزارهای مهم مدیریت خطر در این صنعت است. یک ارزیابی بهداشتی مؤثر تصویری واقعی از وضعیت سلامت و بهداشت آبزیان، شرایط تکثیر و پرورش، امنیت زیستی، عوامل خطر، وضعیت بیماری‌ها و الزامات بهداشتی ارائه می‌کند. نتیجه چنین ارزیابی فقط یک گزارش اداری نیست بلکه می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری برای تولیدکننده، دستگاه اجرایی، بازار داخلی و حتی تجارت خارجی باشد.

در تجارت بین‌المللی، جایگاه دامپزشکی هر کشور اهمیت ویژه‌ای دارد. استانداردهای سازمان جهانی بهداشت حیوانات بر تشخیص، پایش، گزارش‌دهی بیماری‌ها و صدور گواهی‌های بهداشتی به‌عنوان ابزارهای مهم برای تجارت ایمن آبزیان و محصولات آنها تأکید دارند. بنابراین هرچه ارزیابی‌های بهداشتی علمی‌تر، منسجم‌تر و مبتنی بر داده باشند، امکان تصمیم‌گیری دقیق‌تر و ایجاد اعتماد در بازار افزایش خواهد یافت.

در صنعت آبزیان، پایش و مراقبت زمانی ارزش واقعی خود را نشان می‌دهد که پیش از تبدیل یک مشکل محدود به بحران، بتواند نشانه‌های رخداد را سریع شناسایی کند. پایش و مراقبت فقط برای اثبات وجود بیماری نیست بلکه می‌تواند برای نشان دادن عدم وجود بیماری، شناسایی رخدادهای قابل گزارش، تعیین میزان و پراکندگی بیماری‌های بومی و فراهم کردن اطلاعات لازم برای برنامه‌های کنترل بیماری و ارزیابی خطر تجارت، مورد استفاده قرار گیرد.

به همین دلیل، ایجاد یک نظام منظم و داده‌محور برای پایش بیماری‌های آبریان یکی از سرمایه‌گذاری‌های اصلی این صنعت می‌باشد. هر نمونه‌ای که به‌موقع بررسی و یا هر بیماری به موقع تشخیص و یا هر کانونی قبل از گسترش کنترل شود، در واقع از بخشی از سرمایه اقتصادی کشور حفاظت شده است لذا کاهش کانون‌های بیماری را نباید صرفاً یک موفقیت بهداشتی تلقی کرد بلکه کاهش بیماری یعنی کاهش تلفات، کاهش هزینه‌های درمان و کنترل، افزایش بهره‌وری، ثبات تولید و افزایش اطمینان سرمایه‌گذار است. پس از این منظر، دامپزشکی در بخش آبریان تنها مسئول سلامت یک موجود زنده نیست بلکه در حال حفاظت از یک سرمایه تولیدی است.

آینده صنعت آبریان کشور در کنار افزایش تولید به توانایی برای تولید سالم، قابل ردیابی و مورد اعتماد بازار داخلی و بین‌المللی نیز وابسته است. در تجارت بین‌المللی، گواهی‌های بهداشتی و کیفیت خدمات بهداشتی کشور صادرکننده، نقش مهمی در ایجاد اطمینان برای کشورهای طرف تجارت دارند. سازمان جهانی بهداشت حیوانات تصریح می‌کند که کیفیت خدمات بهداشتی آبریان کشور صادرکننده در ایجاد اطمینان درباره سلامت آبریان و محصولات آبری اهمیت اساسی دارد. بنابراین اعتبار بین‌المللی صنعت آبریان ایران، در کنار افزایش ظرفیت تولید نیازمند همزمان نظام تشخیص، آزمایشگاه‌های تخصصی، پایش، گزارش‌دهی، ردیابی، امنیت زیستی و صدور گواهی‌های معتبر بهداشتی است. هرچه این زیرساخت‌ها قوی‌تر باشند، امکان حضور پایدارتر در بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی نیز بیشتر خواهد شد.

یکی از الزامات آینده صنعت آبریان، بازتعریف نقش بخش خصوصی و یا عبارتی بخش غیر دولتی است. بخش خصوصی نه فقط سرمایه‌گذار و تولیدکننده، بلکه یکی از ارکان نظام سلامت و تولید آبریان است. مزارع، مراکز تکثیر، شرکت‌های خدمات دامپزشکی، آزمایشگاه‌ها، شرکت‌های تولیدکننده نهاده و فعالان زنجیره تولید، فراوری و صادرات، همگی در موفقیت برنامه‌ها نقش دارند. از سوی دیگر، تجربه جهانی نیز بر همکاری دولت و بخش خصوصی در ارتقای نظام بهداشت و تولید آبریان تأکید دارد. در ارزیابی عملکرد خدمات بهداشتی آبریان، مشارکت ذی‌نفعان از جمله بخش خصوصی بخشی از فرایند شناسایی نقاط ضعف، تعیین اولویت‌ها و اجرای اقدامات

راهبردی می باشد. بنابراین، آینده مطلوب صنعت آبریان در همکاری هوشمندانه، تقسیم مسئولیت و ایجاد اعتماد متقابل شکل خواهد گرفت.

هیچ نظام حکمرانی موفق نمی‌تواند بدون مشارکت واقعی بخش خصوصی، تولیدکنندگان و تشکلهای تخصصی شکل بگیرد. تولیدکننده‌ای که هر روز با نظام مسائل صنعت مواجه است، منبع مهمی برای شناخت مشکلات و طراحی راه‌حل‌هاست. از این رو، تشکلهای صنفی و تخصصی باید از جایگاه صرفاً مطالبه‌گر خارج شده و به یکی از ارکان مشارکت در برنامه ریزی تبدیل شوند. از طرف دیگر، مشارکت بخش خصوصی به معنای کاهش مسئولیت حاکمیتی دولت نیست بلکه اجرای بسیاری از امور می‌تواند با استفاده از ظرفیت حرفه‌ای و تخصصی بخش خصوصی انجام شود. در این میان، جایگاه بخش خصوصی در نظام حکمرانی صنعت آبریان باید روشن و تقویت شود. حکمرانی خوب می‌تواند اجزاء خصوصی، دولتی را در کنار یکدیگر قرار دهد و میان آنها هماهنگی ایجاد کند. اگر صنعت آبریان قرار است سهم بیشتری در اقتصاد ملی داشته باشد، باید از یک مجموعه فعالیت‌های پراکنده به یک زنجیره کامل تولید برسد. در این مسیر، دولت سیاست‌گذار و ناظر، دانشگاه تولیدکننده دانش، بخش خصوصی سرمایه‌گذار و تولیدکننده، تشکلهای تخصصی نماینده منافع حرفه‌ای صنعت خواهند بود. حکمرانی خوب یعنی همه این اجزا در یک مسیر مشترک حرکت کنند مسیری که مقصد آن تولید پایدار، سالم، رقابت‌پذیر و برخوردار از اعتبار داخلی و بین‌المللی است.